

RUŽE

LILA MIČAM

Prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

Leila Meacham
ROSES

Copyright © 2010 by Leila Meacham
Translation copyright © 2011 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Posvećeno Dženis Džening Tomson...
prijateljici za sva vremena*

„...proričem:
Raspra međ belom i crvenom ružom,
Što dovede do ovog razdora
Kojemu svedok beše Templov vrt,
Tisuće duša poslaće u smrt.“

Erl od Vorika u
Henriju VI Vilijema Šekspira
I deo, II čin, IV scena*

* Prevod Aleksandra Petrovića i Branimira Živojinovića. (Prim. prev.)

PRVI DEO

Prvo poglavlje

HAUBATKER, TEKSAS, AVGUST 1985.

Sedeći za svojim pisaćim stolom, Ejmos Hajns je okrenuo drugu od dve stranice pravnog dokumenta koji je čitao. Usta su mu bila suva kao da je jeo plevu, i samo je smušeno i zbunjeno treptao preko stola u klijentkinju i dugogodišnju prijateljicu, ženu koju je cenio – i divio joj se – i koju je mislio da, nakon četrdeset godina, dobro poznaje. Pomno ju je zagledao ne bi li našao neki znak da su joj godine uticale na rasuđivanje, ali suočio se s njenim jasnim i oštrim pogledom, po kojem je bila poznata. S mukom progutavši pljuvačku, upita je: „Meri, je li ovaj dodatak testamentu pravi? Rasprodala si plantaže i promenila oporuku?“

Meri Toliver Dimon je klimnula glavom, a s francuskih prozora svetlost joj se razlila po fino očešljanoj sedoj kosi. „I jedno i drugo, Ejmose. Znam da si preneražen i da ovo nije lep način da ti se odužim za sve godine službe i odanosti, ali još više bih te povredila da sam taj posao poverila nekom drugom advokatu.“

„Zaista bi“, složi se on. „Nijedan drugi advokat ne bi pokušao da te nagovori da još jednom razmisliš o tom dodatku – barem o delu koji se može izmeniti.“ Ništa ne može povratiti *Plantaže Toliver*, Merino ogromno carstvo pamuka, koje je u tajnim pregovorima prodala pre više od jednog meseca, sakrivši tu činjenicu od svoje bratanice, koja ništa ne sluteći sedi u Laboku u Teksasu kao upravnik Zapadnog ogranka *Plantaža Toliver*.

„Ništa ne može da se izmeni, Ejmose“, pomalo oštro odvraća Meri. „Šta je učinjeno, učinjeno je i ja se neću predomisлити. Nagovarajući me, gubiš i moje i svoje vreme.“

„Je li te Rejčel nečim uvredila?“, upita on neodređeno, okrenuvši se na stolici k sekreteru. Pružio je ruku da uzme bokal, a dok je sipao vodu, primeti da drhti. Trebalo mu je nešto jače, ali Meri ne pije alkohol. „Jesi li zato rasprodala plantaže i promenila oporuku?“

„Zaboga, ne“, reče Meri naizgled zgroženo. „I ne pomišljaj tako nešto. Moja unuka ništa nije učinila, sem što je ono što jeste – prava pravcata Toliverova.“

Uzeo je salвете pa se okrenuo i pružio Meri čašu. Primetio je da je oslabila. Kostim šiven po meri malčice je visio na njoj, a ono negovano lice – i u osamdeset petoj godini tako upečatljivo – činilo mu se uže. „*To*“ je uzelo danak, što se i moglo očekivati, pomislio je i osetio kako mu se telom razliva talas besa. Kako je samo mogla tako nešto da učini unuci – da je liši svega što se nadala da će naslediti – zemlje, kuće predaka, prava da živi u gradu koji su upravo oni i osnovali? Otpio je velik gutljaj vode, pa trudeći se da mu se u glas ne uvuče gnev rekao: „Kažeš to kao da je mana.“

„I jeste. Sad je ispravljam.“ Podigla je čašu i žedno otpila, a zatim potapkala usne salvetom. „To i jeste svrha ovog dodatka. Ejmose, i ne očekujem da imaš pojma zbog čega sve to, ali

Persi će shvatiti kad dođe vreme. Kao što će i Rejčel shvatiti kad joj objasnim.“

„A kad planiraš to da uradiš?“

„Sutra letim kompanijskim avionom za Labok da se vidim s njom. Ne zna da dolazim. Tad ću joj reći za prodaju i dodatak i nadam se da će je moji razlozi uveriti kako sam učinila ono što je najbolje za nju.“

Najbolje za nju? Ejmos je s nevericom pogleda preko naočara. Lakše će ubediti mornara da živi u celibatu. Bio je sasvim ubeđen da joj Rejčel nikad neće oprostiti za to što je učinila. „Kako bi bilo, Meri, da probaš prvo mene da ubediš? Zbog čega si prodala *Plantaže Toliver* kad si se čitavog veka trudila da ih podigneš? I zašto si ostavila *Somerset* baš Persiju Voriku? Šta će njemu plantaža *pamuka*? On radi s *drvetom*, za ime boga. Sad mu je devedeset! A vrhunac je to što si ostavila kuću Toliverovih Konzervatorskom društvu. Znaš vrlo dobro da je Rejčel tu kuću oduvek smatrala domom. Nameravala je da ostatak života provede u njoj.“

„Znam. Zato sam je i lišila nje.“ Izgledala je nepokolebano, posađena pravo kao strela, ruke oslonjene na štap, nalik kraljici na tronu s rukom na skiptru. „Želim da dom svijе negde drugde, da počne iz početka na novom mestu“, reče. „Ne želim da ostane ovde i živi po jevanđelju Toliverovih.“

„Ali... ali ne razumem.“ Ejmos nemoćno raširi ruke. „Smatrao sam da joj svih ovih godina baš to pripremaš.“

„Pogrešila sam – vrlo sebično sam pogrešila. Hvala bogu što sam spoznala tu tragičnu grešku pre nego što je postalo prekasno, što sam bila dovoljno odlučna i... *mudra* da je ispravim.“ Odlučno je odmahнула rukom. „Ejmose, prištedi sebi energiju, a i meni, i nemoj se truditi da me navedeš na objašnjavanje. Znam da ti je ovo velika zagonetka, ali imaj poverenja u mene. Pobude su mi najčistije moguće.“

Sav smušen, pokušao je da promeni taktiku. „Nisi to uradila zbog neke čudnovate ideje o tome da duguješ Vilijemu, njenom ocu?“

„Nikako!“ U očima joj je sevnula žestina. Te oči su bile poznate kao „oči Toliverovih“ – zelene kao redak smaragd, što je nasledila s očeve strane kao i nekad crnu kosu i jamicu na bradi. „Sigurna sam da bi moj bratanac to tako shvatio – to jest, da bi tako shvatila njegova žena“, kazala je. „Po njoj će biti da sam uradila ispravno, dala Vilijemu ono što mu po pravu i pripada.“ Frknula je tiho. „Neka Alisa Toliver živi u zabludi da sam plantaže prodala zbog osećanja krivice da nešto dugujem njenom mužu. Ništa nisam uradila zarad njega, već radi njegove kćerke. Nadam se da će on to shvatiti.“ Zastala je; ono lepo izvajano lice postade zamišljeno, sumnjičavo, pa ona nešto neuverljivije dodade: „Kad bih samo mogla da budem toliko sigurna i u Rejčel...“

„Meri...“ Ejmos se napregao da zvuči što ubedljivije može. „Rejčel je tvog kova. Misliš li da bi *ti* razumela da te je otac lišio baštine – plantaže, kuće, grada koji vašoj porodici duguje svoje postojanje – bez obzira na svu opravdanost njegovih razloga?“

Pod jedva opuštenim obrazima videlo se kako stiska vilicu. „Ne bih, ali volela bih da je to uradio. Kamo sreće da mi nije ostavio *Somerset*.“

Istinski zapanjen, zinuo je u nju. „*Zašto?* Imala si divan život – smatrao sam da želiš da ga Rejčel nastavi, pa da održi porodičnu zadužbinu. Ovaj dodatak je tako...“ – prešao je nadlaticom preko dokumenta – „*suprotan* svemu što sam mislio da joj želiš – što si *nju* navela da misli da joj želiš.“

Splasila je na stolici, poput škune kojoj najednom vetar više ne nadima jedra. Položila je štap na krilo. „O, Ejmose, to je tako duga priča, preduga da se u nju upuštam. Persi će ti jednog dana sve objasniti.“

„Šta će mi objasniti, Meri? Šta tu ima da se objašnjava?“ *I zašto jednog dana? Zašto Persi?* Neće ga obeshrabriti briga za nju. Produbiše joj se bore oko očiju i usta, a maslinasta boja onog besprekornog tena pobele. On se namerno naže još više preko pisaćeg stola. „Kakva je to *priča*, Meri, koju ja ne znam? Pročitao sam sve što je zapisano o Toliverovima, Vorikovima i Dimonovima, da ne pominjem četrdeset godina koje sam *proživio* među svima vama. Otkad sam stigao u Haubatker, poznato mi je sve što je u vezi sa svakim od vas. Kakva god skrivana *tajna* da se pojavi, *tebe* poznajem.“

Nakratko je spustila kapke, a na njihovim žučkastim prevojima jasno se video umor. Kad ih je ponovo podigla, pogled joj je bio mek i nežan. „Ejmose, dragi, ušao si u naše živote pošto su sve priče već uobličene. Upoznao si naše najbolje lice pošto su sva žalosna i tragična dešavanja ostala iza nas a mi živeli s njihovim posledicama. E pa, želim da poštedim Rejčel, da ne napravi iste greške kao ja i da ne pati zbog istih, neizbežnih posledica. Ne nameravam da je ostavim pod prokletstvom Toliverovih.“

„Prokletstvo Toliverovih?“ Ejmos uznemireno trepnu. Ovakav neobičan rečnik ne liči na nju. Zapita se da nije *zaista* izlupela. „Nisam nikad čuo nit pročitao za prokletstvo Toliverovih.“

„U tome i jeste stvar“, reče ona i nasmeši mu se svojim karakterističnim osmehom, ovlaš dignuvši usnu preko zuba, koji za divno čudo – i za razliku od zuba mnogih njenih vršnjaka, pa i njega samog – nisu požuteli kao dirke starog klavira.

Nije se dao odbiti. „A šta je s *ovim* posledicama?“, upita je. „Poseduješ – posedovala si – carstvo pamuka koje se prostiralo po čitavoj zemlji. Tvoj muž Oli Dimon imao je jednu od najfinijih robnih kuća u Teksasu, a kompanija Persija Vorika decenijama je bila na spisku petsto najbogatijih. Da mi je znati kakva to 'žalosna i tragična dešavanja' dovode do *ovakvih* posledica.“

„Veruj mi“, kazala je i ispravila ramena. „Prokletstvo Toliverovih *postoji* i ono je uticalo na sve nas. Persi ga je sasvim svestan. Biće i Rejčel kad joj pružim dokaze o njegovom neporecivom postojanju.“

„Ostavila si joj gomilu novca“, nastavi on ne želeći da se preda. „Šta ako kupi zemlju na drugom mestu, podigne novi *Somerset*, pa zasnuje novu dinastiju Toliverovih? Da li bi se i tada ovo... prokletstvo o kojem govoriš nastavilo?“

Oči joj sevnuše nečim nepronikljivim. Usna joj se iskrivi od prikrivene gorčine. „*Dinastija* označava sinove i kćeri na koje se prenosi nasledna baklja. U tom smislu, Toliverovi nikad nisu bili dinastija, a ti si to preskočio u svojim istorijskim spisima.“ Rastegnut, govor joj je bio pun ironije. „Ne, prokletstvo se ne bi nastavilo. Čim se preseče pupčana vrpca s plantažom, prokletstva će nestati. Nijedna zemlja na bilo kom drugom mestu neće imati moć da od nas uzima kao što je uzimao *Somerset*. Rejčel nikad neće prodati dušu kao što sam ja učinila zarad porodične zemlje.“

„Prodala si dušu zbog *Somerseta*?“

„Da, mnogo puta. I Rejčel je. Ja je sprečavam da nastavi.“

Poraženo se skljojao. Pomislio je kako mora da je zaista preskočio nekoliko poglavlja istorijskih spisa. Pokušao je poslednji put: „Meri, ovaj dodatak predstavlja tvoju poslednju brigu o onima koje voliš. Razmisli o tome da njegove odredbe ne utiču samo na Rejčelinu uspomenu na tebe već i na odnos između nje i Persija kad on dobije sve što njoj rođenjem pripada. Želiš li da te po tome pamti?“

„Izložiću se tome da me pogrešno shvate“, reče, ali joj pogled omekša. „Znam koliko voliš Rejčel i kako misliš da sam je izdala. Nisam, Ejmose. Spasla sam je. Žao mi je što nemamo danas vremena da ti objasnim šta pod tim mislim, ali jednostavno ga nemamo. Moraš verovati u to da znam šta radim.“

Obuhvatio je šakama dodatak. „Slobodan sam do kraja radnog dana. Suzan mi je prebacila popodnevne sastanke. Imam sve vreme ovog sveta za tvoja objašnjenja.“

Pružila je preko stola tanku ruku prošaranu plavim venama i spustila je na njegovu koščatu šaku. „Možda ti, dragi, imaš, ali ja ga nemam. Mislim da bi sad mogao da pročitaš pismo iz drugog koverta.“

Pogledao je beli koverat, koji je izvukao okrenutog licem nadole iz onog gde je stajao dodatak. „Ostavila sam ga za kraj“, rekla je a on je iznenada – pogođen oštrim bleskom intuicije – shvatio zbog čega je tako smislila. Srce mu je zastalo; okrenuo je koverat i pročitao na koga je naslovljena. „Klinika u Dalasu“, promrmljao je svestan kako Meri, okrenuvši glavu, prebira prstima po čuvenoj nisci bisera koje joj je muž Oli sve do svoje smrti poklanjao, po jedno zrno za svaku godišnjicu braka. Bilo ih je pedeset dva, krupna kao kolibrijeva jaja, savršeno smeštena u otvor zelenog lanenog žaketa bez kragne. Upravo u njih je upro pogled kad je pročitao pismo, nesposoban da je pogleda u lice.

„Metastaza raka bubrega“, graknuo je, od čega mu je isturena Adamova jabučica poskočila. „Ništa ne može da se uradi?“

„O, ono što se obično radi“, odvrtila je i uzela čašu s vodom. „Operacija, hemoterapija i zračenje. No sve to bi mi samo produžilo dane, ne i život, pa sam rešila da se ne podvrgnem lečenju.“

Njega opeče tuga slična kiselini. Skinuo je naočare pa sasvim zatvorio kapke i stisnuo prevoj nosa ne bi li zadržao suze. Meri nije volela vlažne izlive osećanja. Sad mu je postalo jasno šta je prošlog meseca radila u Dalasu, sem što je ugovarala prodaju Plantaža *Toliver*. Niko nije ni slutio – ni unuka, ni njen najstariji prijatelj Persi, nit Sasi, domaćica koja je za nju radila više od četrdeset godina, pa ni njen verni stari advokat... niko od onih koji su je voleli. Sasvim i liči na Meri da izbegne nepotrebnu brigu.

Ponovo je namestio naočare i prisilio se da je pogleda u oči – oči koje su ga uprkos dubokim borama podsećale na boju proletnjeg lišća što treperi pod kapima kiše. „Otkad?“, pitao je.

„Daju mi još tri nedelje... najviše.“

Podlegavši bolu, Ejmos otvori fioku u kojoj je držao zalihu čistih maramica. „Izvini, Meri“, rekao je i pritisnuo poveći platneni kvadrat na oči, „previše se toga odjednom sručilo na mene...“

„Znam, Ejmose“, umiri ga ona, pa iznenadujuće žustro zakači štap za stolicu i obiđe oko stola da mu priđe. Nežno mu privuče glavu na svoj laneni žaket. „Taj dan je morao doći, znaš... kad moramo da se rastanemo. Uostalom, petnaest godina sam starija od tebe...“

On joj stisnu šaku, tako tanku i sitnu. Kad je ovo postala staračka šaka? Upamtio ju je kad je bila glatka i bez pega. „Znaš li da se još sećam kad sam te prvi put video?“, rekao je čvrsto stisnutih kapaka. „Bilo je to u Robnoj kući *Dimon*. Silazila si niz stepenice u kraljevskoplavoj haljini, a kosa ti je pod onim lusterima sijala nalik crnom satenu.“

Naslutio je da se smeši iznad njegove čele. „Sećam se i ja. Još si bio u vojničkoj uniformi. Tad si već saznao ko je Vilijem pa si došao da proveriš kakvi bi to ljudi naterali momka poput njega da pobjegne od kuće. Moram ti reći da si delovao vrlo zbunjeno.“

„Bio sam zabezeknut.“

Poljubila ga je u teme i pustila. „Ejmose, oduvek sam srećna zbog našeg prijateljstva. Hoću to da znaš“, rekla je vraćajući se na svoje mesto. „Znaš da nisam emotivac, ali dan kad si ušao u našu malu istočnoteksašku zajednicu bio je jedan od srećnijih u mom životu.“

Ejmos je dunuo u maramicu. „Hvala ti, Meri. Sad moram da te pitam zna li Persi za... tvoje stanje?“

„Još ne zna. Reći ću i njemu i Sasi kad se vratim iz Laboka. Tad ću srediti i sve oko sahrane. Kad bih počela s tim ranije,

vest o mojoj smrti bi se raširila po čitavom gradu i pre nego što stignem do parkinga. Ugovorila sam da mi medicinsko osoblje dođe nedelju dana pošto se vratim. Dotad bih želela da moja bolest ostane naša tajna.“ Nabacila je kaiš tašne na rame. „Sad moram da krenem.“

„Ne, ne!“, negodovao je skočivši sa stolice. „Još je rano.“

„Ne, Ejmose, kasno je.“ Podigla je ruku na vrat i otkopčala ogrlicu. „Ovo je za Rejčel“, kazala je i spustila je na sto. „Volela bih da ih joj ti predaš. Naći ćeš pravi trenutak.“

„Zašto joj je ti ne daš kad odeš kod nje?“, zapitao je a grlo ga je peklo. Bez bisera mu se učinila smanjena, njena koža stara i ogoljena. Već dvanaest godina, od Olijeve smrti, retko se mogla videti bez njih. Svugde ih je nosila, uz sve kombinacije.

„Posle našeg razgovora možda neće hteti da ih uzme, Ejmose, a šta bih ja onda s njima? Ne smem da ih ostavim kustosima. Čuvaj ih dok ona ne bude spremna. To je sve što će ostati od mene i života koji je očekivala.“

Posrćući i uzburkanog srca, on izađe od stola. „Dozvoli da pođem s tobom u Labok“, molio je. „Dozvoli da budem s tobom kad joj budeš saopštila.“

„Ne, dragi prijatelju. Ako sve pođe naopako, tvoje prisustvo bi moglo da izazove nelagodu među vama dvoma. Rejčel mora verovati da si nepristrasan. Bićeš joj potreban. Šta god da se dogodi, ovako ili onako, bićeš joj neophodan.“

„Razumem“, reče on slabim glasom. Pružila mu je ruku pa je shvatio kako želi da se oprostí od njega. U narednim danima možda neće imati prilike da se pozdrave nasamo. Uhvatio joj je hladni dlan svojim mršavim šakama, a oči su mu se napunile uprkos rešenosti da ovaj trenutak zadrži na visini na kojoj je ona živela čitavog života. „Zbogom, Meri“, rekao je.

Dohvatila je štap. „Zbogom, Ejmose. Pazi na Rejčel i Persija umesto mene.“

„Znaš da hoću.“

Klimnula je glavom, a on je pogledom pratio kako odlazi do vrata ispravljenih leđa, tako karakterističnih za Meri. Kad je otvorila vrata, nije se osvrnula, već mu je preko ramena mah-nula pa izašla i zatvorila za sobom.

Drugo poglavlje

Ejmos je stajao i nemo i ukočeno zurio u prazno dok su mu suze nesputano klizile niz lice. Čas kasnije, udahnuo je kroz jecaj, zaključao vrata kancelarije pa ponovo seo za sto, gde je brižljivo uvio bisere u čistu maramicu. Bili su hladni i suvi. Mora da ih je Meri nedavno čistila. Nisu bili lepljivi, nije bilo njenog traga kad ih je dotakao. Odneće ih kući nakon posla i čuvati ih za Rejčel u ručno izrezbarednoj kutiji za pisma, jedinoj uspomeni na majku koju je sačuvao. Skinuo je kravatu, otkopčao kragnu, pa otišao da se umije u toaletu pored kancelarije. Kad se obrisao, stavio je kapi za oči koje su mu prepisane zbog premora.

Vrativši se za sto, pritisnuo je dugme interkoma. „Suzan, uzmi slobodno popodne. Okači tablu ZATVORENO i uključi automatsku sekretaricu.“

„Je l' ti dobro, Ejmose?“

„Dobro mi je.“

„Gospođica Meri – je l' sve u redu?“

„I ona je dobro.“ Znao je da mu nije poverovala, ali je imao poverenja u sekretaricu, koja je za njega radila već dvadeset

godina, da neće odati ništa od svojih sumnji da s njenim poslodavcem i gospođicom Meri nije sve baš u najboljem redu. „Idi i uživaj u popodnev.“

„Ovaj... onda ćemo se videti sutra.“

„Da, videćemo se sutra.“

Sutra. Osetio je mučninu na pomisao šta će taj dan doneti Rejčel, koja upravo sad nesumnjivo nadgleda polja pamuka misleći kako će jednom postati njena. Sutra će se sve srušiti – sve u šta je utkala život otkad je odrasla. Imala je samo dvadeset devet godina i uskoro će se obogatiti. Mogla bi početi iz početka – ako ne bude suviše uzdrmana da bi počinjala – no to će biti daleko od Haubatkera, daleko od budućnosti koju je on za sebe smišljao kad ne bude Persija, poslednjeg od troje prijatelja koji su za njega bili jedina porodica. Meta, Persijevog unuka, voleo je kao sinovca, ali kad se on oženi, možda će njegova žena smatrati da njena porodica treba da popuni prazninu koja ostaje iza Olija, Meri i Persija. S Rejčel bi pak bilo nešto sasvim drugo. Ona ga obožava, kao što on obožava nju i njena kuća bi mu uvek bila otvorena. Njegovo staro momačko srce jedva je čekalo da ona dođe da živi u Haubatkeru, na imanju Toliverovih, da na njemu održi Merin duh, da se uda i rodi decu koju bi on voleo i razmazio u ovim poznim godinama. Od sutra se i za njega sve prekida.

Teško je uzdahnuo i otvorio vratanca sekretera. Nikad nije pio pre šest po podne, a i tad bi najviše popio dva viskija razblažena dvostrukom količinom sode. Sad je izvadio bocu, prosuo vodu iz čaše, pa je nasuo do polovine crvenim džonijem vokerom.

Držeći čašu u ruci, prišao je francuskom prozoru s pogledom na dvorištanice puno letnjeg cveća koje uspeva u istočnom Teksasu – ružičastom jagorčevinom i plavom olovnicom, ljubičastom kamišovinom i žutim ožičnjakom što je puzao

uz kamenu ogradu. Baštu je smislio Čarls Vejdi, sin osnivača firme, da bi u njoj našao oduška posle obeshrabrujućeg posla. Danas ta terapija nije uspevala, ali je podstakla sećanja koja je Merina poseta već pokrenula. Setio se dana kad se Čarls, tad pedesetogodišnjak, okrenuo od istog ovog prozora i upitao ga je li zainteresovan za položaj mlađeg parntera. On se zapanjio, oduševio. Ta ponuda je stigla četrdeset osam sati pošto je Vilijemu Toliveru dao voznu kartu, video Meri na stepenicama i upoznao njenog muža, viđenog čoveka u kraju, i jednako moćnog Persija Vorika. Sve se odigralo veoma brzo, u glavi mu se još vrtelo pri pomisli na to kako mu se sudbina nasmešila i sasvim promenila kad je rešio da se rastane od vozne karte i ispuni snove – da dobije posao iz oblasti za koju se spremao, mesto koje će zvati domom i prijatelje koji će ga priviti na grudi.

Sve se to desilo jednog jutra početkom oktobra 1945. Samo što je izašao iz vojske, bez posla u izgledu i mesta da se svrti, uputio se u Hjuston da obiđe sestru koju je jedva i poznavao, pa nakratko zastao pred varoši na čijoj stanici je visila tabla: *Dobro došli u Haubatker, srce teksaških borika.* Sišao je s voza da protegne noge kad je dotrčao momčić zelenih očiju i kose crne kao vrana iz kukuruzišta, pa stao pred mašinovođom i povikao: „Ne krećite! Ne krećite!“

„Imaš li kartu, sinko?“

„Nemam, gospodine, ja...“

„E pa, onda ćeš morati da sačekaš sledeći voz. Ovaj je rasprodat odavde do Hjustona.“

Ejmos je primetio zajapureno momkovo lice, ubrzano, isprekidano disanje, i prepoznao očaj dečaka koji beži od kuće. Prevelik mu je teret, pomislio je setivši se vlastitog iskustva kad je kao dečak od petnaest godina bežao od roditelja. Nije uspeo. Zbog toga je dao dečaku svoju kartu. „Evo, uzmi moju“, rekao je. „Ja ću sačekati sledeći voz.“

Dečak – za koga je kasnije saznao da je sedamnaestogodišnji bratanac Meri Toliver Dimon – poleteo je k vagonu i mahao mu dok ga je voz odnosio da više nikad ne živi u Haubatkeru. A Ejmos nikad odatle nije otišao. Podigao je vojničku vreću i uputio se u varoš s namerom samo da prenoći, ali jutarnji voz je otišao bez njega. Često je razmišljao o ironiji tog obrta... kako je Vilijemov odlazak iz Haubatkera značio njegov ulazak, i kako zbog toga nikad nije zažalio. Sve dosad. Otpi gutljaj ljutog viskija i oseti kako mu dere grlo nalik izlomljenom žiletu. *Dođavola, Meri, šta li te je naglalo da učiniš nešto tako grozno?* Pređe dlanom po ćelavom temenu. Šta li je to prevideo što bi moglo da objasni – *opravda* – to što je učinila? Smatrao je da do tančina poznaje njenu životnu priču, kao i priče Olija Dimona i Persija Vorika. Ono što nije pročitao, čuo je od njih samih. Naravno, stigao je kasno da vidi početke njihovih priča, ali se potrudio da popuni te praznine. Nigde – ni u tračevima, novinskim isečcima, hronikama, iz reči ljudi koji su ih poznavali čitavog života – nije naišao na nešto što može da objasni zbog čega bi Meri sasekla korene koje je Rejčel stekla rođenjem i zbog čega bi joj uništila životni san.

Iznenadna misao ga privuče polici s knjigama. Potraži i nađe jednu, pa je odnese na pisači sto. *Da li bi odgovor mogao da leži ovde?* Nije čitao istoriju osnivačkih porodica Haubatkera od onog oktobarskog jutra kad je pomogao Vilijemu da pobegne. Kasnije je u varoši saznao da se spremila potera za odbeglim sinom pokojnog Majlsa Tolivera, brata Meri Toliver Dimon, koja je u jednom trenutku prihvatila dečaka i sve mu pružila. S gorčinom se sećajući kako je sam prošao kad su ga odvucli roditeljima, otišao je u biblioteku da potraži obaveštenja o bogatim Dimonovima, uz čiju pomoć bi odlučio da li da obavesti vlasti kuda se dečak uputio ili da ćuti. Tamo mu je bibliotekarka pružila primerak ove knjige, koju je napisala

Džesika Toliver, Merina prababa. Možda će sad iz nje izvući rešenje Merinih motiva koje mu je promaklo četrdeset godina ranije. Knjiga se zvala *Ruže*.

Priča počinje u jesen 1836. doseljavanjem Sajlasa Vilijema Tolivera i Džeremija Metjua Vorika u Teksas. Kao najmlađi sinovi dveju istaknutih plantažerskih porodica iz Južne Karoline, nisu se mnogo nadali da će postati gospodari imanja svojih očeva i stoga su zajedno krenuli da osnuju vlastite plantaže u toj oblasti bogatoj zemljom za koju su čuli da se nalazi na istoku nove države Teksas. I jedan i drugi su imali plavu krv potomaka engleske kraljevske loze, mada su poticali iz zaraćenih porodica – Lankastera i Jorka. Sredinom sedamnaestog veka potomci tih porodica, suprotstavljenih za vreme Rata ruža, naselili su se jedni uz druge u Novom svetetu, nedaleko od budućeg Čarlstona, čijem osnivanju su i sami doprineli 1670. Zbog zavisnosti jednih od drugih, porodice su pohranile predačke razlike, zadržavši samo porodična znamenja po kojima će se prepoznavati njihova veza s tim kućama u Engleskoj – svoje ruže. Vorikovi, potomci kuće Jorka, gajili su u baštama samo bele ruže, dok su Toliverovi isključivo sadili crvene, simbol kuće Lankastera.

Tridesetih godina devetnaestog veka Jugom je vladao pamuk, pa su ta dva najmlađa sina žudela za vlastitim plantažama tamo gde bi mogli da osnuju grad koji će odražavati najplemenitije ideale njihove smešane engleske i južnjačke kulture. Njihovom karavanu priključile su se i porodice nižeg porekla i obrazovanja, ali s istim snovima i istim poštovanjem prema napornom radu, Bogu i južnjačkom nasleđu.

Uz njih su bili i robovi – muškarci, žene i deca – preko čijih grbača će se ti snovi ostvariti. Uputili su se na zapad južnim utabanim putem koji je ranije mamio i ljude poput Dejvija Kroketa i Džimija Bouvija. U blizini Nju Orleansa u susret im je dojahao visok i vitak Francuz. Predstavio se kao Anri Dimon i

pitao ih može li da im se pridruži. Odeven u odelo od izuzetnog materijala i izvrsnog kroja, odisao je šarmom i finoćom. I sam je bio aristokrata, potomak još kralja Luja Šestog, a porodica mu je emigrirala u Luizijanu kako bi izbegla užase Francuske revolucije. Kako se razišao s ocem po pitanju vođenja njihove ekskluzivne trgovine u Nju Orleansu, nameravao je da stvori sopstveno carstvo u Teksasu, bez očevog uplitanja. Sajlas i Džeremi su ga toplo primili.

Da su nastavili još malo na zapad, prema varoši koja se danas zove Korzikana, tako Džesika Toliver obaveštava čitaoca, stigli bi do zemlje kakvu su tražili – oblasti bogate zemljom poznatom kao „crni vosak“, koja će budućim vlasnicima donositi ogromne prinose kukuruza i pamuka. No kad je karavan prešao reku Sabinu i iz Luizijane prešao u Teksas, konji i putnici su se umorili, pa je iscrpljeni Sajlas Vilijem Toliver, pogledavši pobrežje pokriveno borovima, razvučeno upitao: „Šta mislite o ovom ovde?“

Isto pitanje se prenelo i ponovilo među naseljenicima, mada ne tako prefinjenim u govoru, pa na kraju kolone postalo: „Š’a mis’ite o ovom ovdi?“ Tako je nastalo ime varoši, po pitanju na koje su kolonizatori jednostavno odgovorili potvrdno.* Osnivači su se povinovali većinskom mišljenju da grad treba tako nazvati, tek pošto su neki glasovi izmenjeni, da ga zovu i pišu „Hau-bat-ker“.

Uprkos prilično prostom imenu, prvi stanovnici su bili rešeni da zajednici daju kulturnan ton, u skladu sa finim životom koji su znali i za koji su jedino i želeli da znaju. Bili su složni da se među onim borovima živi na tradicionalni južnjački način. Kako se ispostavilo, samo neki od njih postali su plantažeri. Bilo je isuviše drveća za krčenje, a obronke brda je bilo teško obrađivati. Ipak, bilo je drugih zanimanja kojima se čovek

* Engl.: *How about here? How ’bout cher? Howbutker.* (Prim. prev.)

može posvetiti ukoliko je sposoban i ima volju. Neki su obrazovali mala imanja, drugi se odlučili za stočarstvo, nekolicina se dala na mlečne proizvode. Jedan broj je pokrenuo poslove tačno po specifikacijama koje je zadala planerska komisija i s kojima su se složili članovi s pravom glasa te mlade zajednice. Džeremi Vorik je naslutio da mu je finansijska budućnost osigurana sečom šume i prodajom drvne građe. Imao je u vidu tržišta u Dalasu, Galvestonu i drugim gradovima koji su nicali po novoj državi.

Anri Dimon je u samom centru varoši otvorio robnu kuću, koja je s vremenom prevazišla eleganciju očeve trgovine u Nju Orleansu. Pored toga, kupovao je zemlju i gradio u komercijalne svrhe, izdavao svoje zgrade vlasnicima malih radnji privučenih u Haubatkjer jer je bio čuven zbog građanskog reda i zakona i trezvenosti stanovnika. Međutim, Sajlas Vilijem Toliver nije bio voljan da se okrene nekom drugom zanimanju. Ubeden da je zemlja jedini pravi čovekov poziv, dao se, preko svojih robova, na obrađivanje jutara i sadnju pamuka, a profit je koristio da proširi imanje. Za nekoliko godina posed mu je postao najveći komad zemlje uz Sabinu, koja je omogućavala jednostavan transport pamuka splavovima do Meksičkog zaliva.

U životu koji je zamislio kad je napustio Južnu Karolinu, dozvolio je samo jedno odstupanje. Kao ustupak svojoj ženi, kuću nije saziđao na zemlji koju je iskrčio, već u varoši. Ona je više volela da prebiva među prijateljicama i vreme provodi u zgradama nastalim pod uticajem južnjačkog nadahnuća u ulici koju su nazvali Avenija Hjuston. Duž te ulice, u narodu poznatije kao Osnivački prolaz, živeli su Dimonovi i Vorikovi.

Sajlas je plantažu nazvao *Somerset*, po engleskom vojvodi čiji je bio potomak.

Nimalo iznenađujuće, na prvom sastanku na kojem se odlučivalo o stvaranju, prostiranju i planiranju varoši, uzde vođstva

preuzeli su Sajlas, Džeremi i Anri. Kao student svetske istorije, Anri je bio upoznat s Ratom ruža u Engleskoj i učešćem porodica svojih saradnika u tridesetogodišnjem sukobu. Zapazio je i grmove ruža s busenom koje su se obe porodice potrudile da ponesu iz Južne Karoline, pa je shvatao njihov značaj.

Posle sastanka je nasamo razgovarao s glavama tih porodica. Predložio im je da i jedni i drugi zasade ruže obe boje u baštama, bele i crvene pomešane kao znak jedinstva.

Ovaj predlog je dočekan neprijatnim ćutanjem. Anri je spustio šake ovim muškarcima na ramena i tiho rekao: „Znam da među vama ima razlika. Poneli ste ih sa sobom prikrivene u ružama.“

„Ruže su simboli našeg porekla, onoga što smo“, negodovao je Sajlas Toliver.

„To je tačno“, složio se Anri. „One su simboli onoga što ste vi *pojedinačno*, ali moraju predstavljati i ono što ste *kolektivno*. Vi ste ljudi koji nose odgovornost. Odgovorni ljudi izgladuju razlike. Ne ratuju kako bi ih rešili. Sve dok se po vašim vrtovima razmeću simboli samo jedne kuće a izopštavaju oni drugi, postojaće prizvuk rata – ili u najboljem slučaju otuđenosti – kao smeru kog su se držali vaši preci u Engleskoj.“

„A šta ćeš ti?“, pitao je jedan od njih. „Ti si s nama u ovom poduhvatu. Šta ćeš ti gajiti u svom vrtu?“

„Ovaj...“ Francuz je raširio ruke kao što rade njegovi zemljaci. „Crvene i bele ruže, šta bih drugo? One će biti podsetnik moje obaveze prema našem prijateljstvu, našim zajedničkim stremljenjima. A ako vas ikad uvredim, poslaću vam crvenu ružu kao znak traženja oprostaja. A ako ja nekad primim takvu istu, vratiću belu ružu da pokažem kako vam je oprošteno.“

Ona dvojica su razmišljala o predlogu. „Mi smo vrlo ponositi ljudi“, kazao je konačno Džeremi Vorik. „Teško je ljudima poput nas da onima koje uvrede priznaju greške.“

„A još teže da ih izraze rečima“, dodao je Sajlas Toliver. „Kad bismo u baštama gajili i jedne i druge ruže mogli bismo da tražimo i dajemo oprost bez reči.“ Promislio je još malo. „Šta ako... nema oprosta? Šta onda? Hoćemo li da gajimo i ružičaste ruže?“

„Ružičaste ruže?“, namrštio se Anri. „Kakva bezvredna boja za tako otmen cvet. Ne, gospodo, predlažem da ostanu samo bele i crvene. Postojanje neke treće ukazivalo bi na mogućnost nezamislivog. Među ljudima s iskrenim namerama i dobrom voljom, nema zabune, nema greške u procenjivanju ljudskog suda, nema *faux pas*, koji ne može biti oprošten. Deder, šta kažete?“

Umesto odgovora, Džeremi je podigao čašu sa šampanjcem, a Sajlas za njim. „Slažemo se!“, uglas su rekli. „Pijemo za crvene i bele. Neka zauvek rastu u našim baštama!“

Ejmos uzdahnu i sklopi knjigu. Divno štivo, no nema svrhe da čita dalje. Knjiga se završavala optimističkim nabranjem potomstva, od kog se očekivalo da nastavi sjajnu tradiciju svojih osnivača, i njihove dece, to jest Persija Vorika, Olija Dimona i Majlsa i Meri Toliver. Budući da je knjiga štampana 1901, Meri tad još nije imala godinu dana, a dečaci samo po pet. Odgovori koje je tražio leže u njihovim kasnijim životima. U *Ružama* nema pomena zajedničke tragedije o kojoj je Meri govorila i koja bi opravdala njene postupke. No šta bi to bilo?

Opštepoznata je činjenica da su, iako društveno nerazdvojni, oni radili i napredovali odvojeno. Još u početku su postavili pravilo da preduzeće svakog pojedinačno mora da se uzdiže i pada vlastitim zaslugama – bez finansijske potpore i pomoći ostalih. Ejmos se seti nedruželjubive krilatice među prijateljima: „Niti zajmi niti daj na zajam“, ali koliko je znao, to pravilo nikad nije prekršeno. Toliverovi su gajili pamuk, Vorikovi se bavili građom, a Dimonovi prodavali luksuznu robu i nikad – čak ni kad se Meri Toliver udala za Olija Dimona – nisu izmešali firme niti su se oslanjali na sredstva onih drugih.

Zašto bi onda Meri ostavila *Somerset* Persiju?

Ušao si u naše živote kad su sve priče već uobličene, rekla je Meri, a on je sad već poverovao kako je to tačno. Samo jedan čovek može da mu obezbedi poglavlja koja nedostaju. Požele da odjuri do *Vorik hola*, zalupa na vrata i zatraži od Persija objašnjenje o tome šta je navelo Meri da proda *Plantaže Toliver*, njemu ostavi imanje svoje porodice staro sto šezdeset godina i voljenu unuku liši nasljedstva. Šta li ju je moglo navesti da u poslednjim nedeljama života napiše taj nezamislivi, neispravljeni dodatak testamentu?

Međutim, kao Merin advokat, nije imao izbora do da se guši čuvajući podatke i da se nada da ishod ovog neočekivanog obrta neće biti onako buran kako se on plašio. Želeo je Meri sreću sutradan kad baci tu bombu pred svoju unuku. Srce mu se slamalo kad na to pomisli, ali uopšte se ne bi iznenadio kad bi Rejčel naručila ružičaste ruže za njen grob. Kakav tužan pokrov za uspomenu na Meri. Kakav tragičan svršetak onog posebnog odnosa koji su imale.

Vrteći glavom i pomalo pripit, Ejmos se podiže iz stolice i gurnu dodatak i pismo nazad u kovertu. Na tren promisli o kanti za otpatke, ali ipak samo slegnu ramenima i ode do police s dokumentima, gde je poslednje želje Meri Dimon stavio na mesto.

Treće poglavlje

Teško se oslanjajući na štap, Meri je zastala na pločniku pred Ejmosovom kancelarijom i duboko udahnula. Grlo i oči su je pekli. Pluća kao da su joj se stegla. Ovo je bilo baš preterano. Dragi, verni, odani Ejmos. Nisu ga zaslužili. Četrdeset godina... Zar već zaista ima toliko otkad je sišla niz stepenište robne kuće – izbezumljena zbog Vilijemovog nestanka – da bi naletela na kapetana Sto prve avijatičarske divizije koji zuri u nju?

Taj trenutak joj je bio tako svež u pamćenju, kao da je otad okrenula samo nekoliko listova kalendara. Bog mora da ima makijavelistički um kad je smislio sve te okrutnosti koje prate starost. Starci bi bar morali da imaju preciznu predstavu o vremenu... da sagledavaju godine kao sled kakav su zaista bile, a ne da u trenu nestanu, pa je početak samo kratak pogled unazad. Na kraju, stari i oni na umoru treba da su pošteđeni osećanja da je život tek počeo.

No ljudi u paklu bi rado čašu hladne vode, pomislila je, slegnula ramenima i ponovo pomislila na Ejmosa. Neverovatno je nezahvalna što mu je ostavila takav zadatak, ali on je hrabar i skrupulozan. Neće skrenuti s puta profesionalne obaveze. Neki